

Для посилання:

Круглик Л. І. Застосування змістових модулів у процесі вивчення профільного курсу за вибором «Соціально-економічна географія України» [Текст] / Л. І. Круглик // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 158–163.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

Л. І. Круглик, канд. пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Викладання географії в системі модульного навчання відрізняється від традиційного передусім тим, що навчальний матеріал, передбачений чинними програмами і підручниками, поєднується у змістові блоки, які несуть у собі і виконують різні дидактичні навантаження: установчо-мотиваційне, змістово-пошукове, контрольнo-смысловe, адаптивно-перетворювальне системно-узагальнюоче, контрольнo-рефлексивне.

У цій статті ми акцентуємо увагу на доцільності застосування змістових модулів під час вивчення сфери послуг у соціальній географії України. Це пов'язано з тим, що значення і темпи розвитку соціальної інфраструктури, тобто, сфери обслуговування, в умовах формування ринкових відносин в Україні постійно збільшуються. Існує закономірність: чим більш урбанізований та індустріалізований регіон, тим, порівняно, вища в ньому питома вага працюючих у виробничій сфері. Нині в Україні майже 50% трудових ресурсів зайнято у сфері послуг і існує повільна тенденція до збільшення питомої ваги працюючих у сфері обслуговування.

Звернутися до модульного підходу у вивченні саме цієї теми ми змушені були тому, що, незважаючи на піднесення значення знань особливо про сферу обслуговування, шкільні програми традиційно виділяють на вивчення цієї теми недостатньо навчального часу, а підручники майже дві третини тексту присвячують характеристиці легкої промисловості, яка не входить до складу невиробничої сфери.

Аналіз останніх досліджень довів, що сучасна соціально-економічна географія у шкільній освіті представлена двома базовими курсами: економічної і соціальної географії України (як частина комплексного курсу «Географія України») та соціально-економічної географії світу. Для старшої школи нами запропонована нова програма з профільного навчання: курс за вибором «Соціально-економічна географія України».

Ідея застосування модульного підходу у навчанні географії, і особливо соціально-економічної, була пов'язана із забезпеченням основних тем науково-теоретичним і фактичним матеріалом, який спрямовувався на розкриття соціально-економічного образу різних регіонів України.

У зв'язку з модернізацією географічної освіти у сучасній школі виникла зацікавленість до: розробки і психолого-педагогічного обґрунтування модульно-розвивальної системи навчання (А. В. Фурман – Інститут психології НАПН України); створення змістовно-пошукових модулів для розкриття основних проблем розвитку сфери обслуговування (С. В. Рогачов – МГУ ім. М. Ломоносова; М. Д. Пістун, П. О. Масляк, Я. Б. Олійник – викладачі Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка; Л. Б. Паламарчук, С. Л. Капіруліна – викладачі Київського університету ім. Б. Грінченка; Л. І. Круглик – старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України).

Основні науково-теоретичні ідеї організації проблемно-модульного навчання у викладанні шкільної географії апробовано у школах м. Києва (№ 191, вчителі Л. О. Кухар, О. О. Белкіна), м. Вишгорода (№ 1, вчитель Л. І. Шкурко) та Білої Церкви (№ 15), де було

проведено науково-методичний семінар за результатами застосування модульно-розвивальної системи у навчанні географії (вчителі Л. М. Борзак, Л. П. Деркач, В. П. Літвінчук, М. О. Рядченко, С. І. Сударикова, Н. Г. Слободенюк).

Формування цілей статті. Цілями цієї публікації є обґрунтування ролі змістових модулів у якісному розкритті і формуванні глибоких знань з окремих комплексів сфери послуг та здійсненні учнями правильного профільного самовизначення у суспільно-гуманітарному напрямі, до якого належить запропонований елективний курс «Соціально-економічна географія України». Саме тому як завдання у цій статті постає визначення тем для модульного опрацювання та методичних рекомендацій з ефективного засвоєння змістових модулів.

Основна частина. Аналіз чинних шкільних програм (базових і профільних) та досвіду викладання географії у 9–10 класах показує, що розвиток пізнавального інтересу учнів до соціальних проблем вимагає поглиблення змісту соціальної географії як у курсі соціально-економічної географії України, так і в соціально-економічній географії світу. Формування провідних соціально-географічних знань пов'язане з вивченням галузей соціального комплексу України, який разом з виробничою сферою утворює сферу послуг [1]. Розвиток невиробничої сфери у всьому світі відбувається на основі розв'язання проблем соціального комплексу. У підручнику «Географія» профільного рівня для 11 класу [3] про це сказано, що глобальний виклик нашого часу полягає в переході від індустріальної стадії до постіндустріальної, тобто інтелектуально-інформаційної. Він передбачає прискорене зростання не тільки індустрії інтелектуально-комп'ютерних технологій і комунікацій, а й галузей, які забезпечують удосконалення і зростання людського капіталу. Передусім це освіта й охорона здоров'я, розвиток яких пов'язаний із змінами державного фінансування за рахунок зменшення капіталовкладень у сферу традиційного матеріального виробництва.

Сфера обслуговування має значні територіальні відмінності у рівнях обслуговування. Вони визначаються рівнем грошових доходів і життя населення, природними чинниками, які зумовлюють певні потреби в опаленні, одязі, послугах, освіті, охороні здоров'я тощо. На сферу обслуговування впливають система розселення, склад населення певної території, його звичаї і традиції, а також транспортна мережа і зв'язок [1].

Саме транспорт і зв'язок, на наш погляд, розкриті недостатньо, або зовсім відсутні у базових і профільних підручниках.

Навчальний змістовий модуль, який враховує типові ознаки галузі транспорту як складової сфери послуг, є зразком для складання характеристики будь якої з них, а саме:

1. Значення транспорту. Транспортна система як сукупність всіх видів транспорту з вузлами, де відбувається перевантаження вантажів та пересадки пасажирів з одних видів транспорту на інші;

2. Основні характеристики транспорту: протяжність, забезпеченість транспортними шляхами на одиницю території, конфігурація транспортної мережі (моноцентрична, поліцентрична, лінійна);

3. Економічні показники роботи транспорту. Для сфери послуг цим показником буде пасажирообіг – це кількість пасажирів, що перевозяться за певний період на певну відстань;

4. Види транспорту: сухопутний – залізничний, автомобільний електронний, міський (трамвайне, в тому числі швидкісне), тролейбусне, автобусне сполучення, метро та фунікулер.

5. Характеристика пасажироперевезень кожного виду транспорту. Наприклад, особливості розвитку залізничного транспорту.

Першу залізничну магістраль на території України побудували у 1861 році від Львова до Перемишля, а другу – у 1865 році від Одеси до Балти. (Поясніть значення цих залізниць.) Зараз в Україні протяжність сталевих магістралей перевищує 23 тис. кілометрів. Вони з'єднують в одне ціле окремі регіони країни з різною спеціалізацією господарства, внутрішні території з портами та іншими країнами, великі промислові центри із сільськогосподарськими зонами та місцями відпочинку й лікування. Серед

внутрішньодержавних залізниць найбільше значення мають Донбас – Кривий Ріг, Харків – Севастополь, Харків – Дніпропетровськ – Херсон, Львів – Одеса. Найбільші центри з’єднує залізниця Харків – Київ – Львів.

Найважливіші міжнародні залізничні магістралі сполучають Україну з найближчими сусідами-країнами Центральної і Західної Європи, а через територію Білорусі – з країнами Балтії. Кілька країн перетинають українсько-румунський кордон і сполучають Закарпаття з містом Сату-Маре, Чернівці – із Сучавою, Рені – з Галацем.

Залізничні магістралі різних напрямків, перетинаючись, утворюють залізничні вузли. Найбільші серед них: Харків, Київ, Дніпропетровськ, Львів, Ковель, Ясинувате, Дебальцеве, Кривий Ріг, Жмеринка, Знам’янка, Конотоп, Коростень та інші.

Різні частини України неоднаково забезпечені транспортними послугами. У цілому найгустіша мережа основних залізниць – у Донбасі, Придніпров’ї та в західній частині країни.

У майбутньому, за умови економічного зростання залізничний транспорт відіграватиме більшу роль у забезпеченні інтеграції держави в Європейське співтовариство. Зростає значення цього виду транспорту в перевезенні пасажирів до країн Центральної і Західної Європи. Пасажирообіг залізничного транспорту України перевищує відповідний показник інших видів транспорту.

Основне призначення міського транспорту – перевезення пасажирів, що робить його важливою складовою сфери послуг. Зростання масштабів перевезень, енергетична криза, екологічні проблеми зумовлюють постійну структурну перебудову міського транспорту. Під час роботи на уроці учнями складається схема-конспект «Міський транспорт».

Рис. 1.
Схема-конспект «Міський транспорт»

Усі інші види транспорту характеризуються за показниками протяжності, забезпеченості транспортними шляхами, конфігурації та економічною оцінкою пасажирообігу.

У висновку звертається увага на те, що з розвитком цивілізації значення транспорту зростає. Отже, у вигіднішому становищі опинилися ті країни і території, які мають зручне транспортно-географічне положення. До таких держав належить і Україна, «у якої найвищий транспортний рейтинг у Європі [2]».

Саме тому Україна бере участь у створенні міжнародних транспортних коридорів. Серед них – проект ТРАСЕКА. Це єдиний проект євро-азійського транспортного коридору за напрямом Захід-Схід з Європи, перетином Чорного моря, через Кавказ і Каспійське море, з виходом на Центральну Азію, який отримав значну фінансову, організаційну і технічну підтримку міжнародних структур, насамперед Євросоюзу. Територією країн учасниць коридору перевезення здійснюються залізницею, суднами на Каспії і в Чорноморському басейні, державним і приватним автотранспортом. Подібний коридор створюють і в меридіанальному напрямі «Північ – Південь» (від берегів Балтики до узбережжя Чорного та Егейського морів) [3].

Отже, змістові модулі спрямовуються на більш повне розкриття таких навчальних тем, які мають вирішальне значення для формування образу певної території. Сфера послуг потребує особливої уваги як порівняно нова частина географічних знань у суспільній географії. Вона ще не відпрацьована у стандартах географічної освіти, не розкрита достатньо у базових і профільних підручниках географії. Водночас зрозуміло, що без ефективної роботи організацій, підприємств, установ, закладів соціальної інфраструктури нормальне життя сучасної людини неможливе. Чим більш розвинуте суспільство, тим досконалішою і всеосяжною стає соціальна інфраструктура.

Література

1. Круглик Л. І. Вивчення проблем соціальної географії в школі [Текст] / Л. І. Круглик, Л. Б. Паламарчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка Нова, 201. – 138 с.
2. Масляк П. О. Економічна і соціальна географія України : підручник для 9 класу [Текст] / П. О. Масляк. – К. : Пед. преса, 2005. – С. 190–210.
3. Паламарчук Л. Б. Географія : Профільний рівень ; [підр. для 11 кл. загальноосв. навч. закл. [Текст] / Л. Б. Паламарчук, Т. Г. Гільберг, А. І. Довгань. – К. : Генеза, 2011. – С. 271–276.
4. Фурман А. Модульно-розвивальна система [Текст] / А. Фурман. – К. : Рідна школа. – 1994. – № 6.

Розкрито загальні теоретико-методичні засади застосування змістових модулів як додаткового джерела географічних знань і вмінь до чинних базових і профільних підручників географії.

Ключові слова: профілізація географічної освіти, змістовий модуль, соціальна інфраструктура, сфера послуг, пасажирський транспорт.

Раскрыты теоретико-методические основы применения содержательных модулей как дополнительного источника географических знаний и умений к существующим базовым и профильным учебникам географии.

Ключевые слова: профилизация географического образования, содержательный модуль, социальная инфраструктура, сфера услуг, пассажирский транспорт.

The general methodological basis usage of content modules as the additional resources of geographical knowleges and skills to the basic and profile manuals in Geography are shown.

Keywords: profile geographical education, content module, social infrastructure, service field, passanger transport.